

Omran H. Transformacija trgovel'nyh zv'jazkiv Ukraïny na Blyz'komu Shodi ta v Afryci. *Zovnishnja trgovlja: ekonomika, finansy, pravo*. 2022. № 3. S. 129-140. Serija. Ekonomichni nauky. [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2022\(122\)10](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2022(122)10)

УДК 339.56:(477)(5-15+6)

ОМРАН Хоссейн,
економіст, ТОВ «ВТОРМЕТАЛГРУП»
Харківське шосе, 19, м. Київ, 02090, Україна
ORCID: 0000-0002-8227-0607
ukraine.omran@gmail.com

DOI: 10.31617//zt.knute.2022(122)10

OMRAN Hossein,
economist, «VTORMETALGRUP» LLC
19, Kharkivske highway, Kyiv, 02090, Ukraine
ORCID: 0000-0002-8227-0607
ukraine.omran@gmail.com

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ ТА В АФРИЦІ

Вступ. З 24 лютого 2022 року Україна потерпає агресії з боку російської федерації, через що економіка країни зазнає великих втрат.

Проблема. На етапі повоєнної відбудови, яку будуть проводити в різних регіонах України одразу після активних бойових дій, важливим буде відновлення стабільного функціонування українських виробництв та повернення на міжнародні ринки основних вітчизняних експортерів. Збільшення результативності зовнішньоторговельної діяльності є одним з ключових джерел отримання фінансових ресурсів для наповнення бюджетів різного рівня.

Метою статті є ідентифікація перетворень торговельних відносин України з державами близько-східного та африканського регіонів в умовах повоєнної відбудови.

Методи. Застосовано комплекс взаємодоповнюючих методів наукової ідентифікації економічних процесів та явищ: системно-структурний, порівняльний та статистичний аналіз, а також процесний, інформаційний та інституційний підходи.

Результати досліджень. Розвиток країн Близького Сходу та Північної Африки сприяють формуванню власної траєкторії зростання торговельних відносин з Україною. З метою визначення перспектив і стратегічних пріоритетів у формуванні взаємовідносин з цими країнами проведено компаративний аналіз торговельної взаємодії з кожною з них. Розраховані показники зазначають важливість ринків регіону як стратегічну, їхня втрата може мати негативний вплив на платіжний баланс України, особливо в умовах воєнного стану та подальшої повоєнної відбудови.

Висновки. Рішення, завдяки яким забезпечуватиметься швидке відновлення України, мають поєднувати наявні інструменти підтримки, процес формування комплексного довгострокового підходу до планування та реалізацію національних економічних інтересів.

TRANSFORMATION OF UKRAINE'S TRADE RELATIONS IN THE MIDDLE EAST AND AFRICA

Introduction. On February 24, 2022, the territory of Ukraine was attacked by the Russian Federation, and for the fourth month the country's economy has been under the destructive influence of this aggression.

Problem. At the stage of post-war reconstruction, which begins in various regions of Ukraine as soon as active hostilities cease, it will be important to restore the stable functioning of Ukrainian industries and return to international markets of major domestic exporters. Increasing the effectiveness of foreign trade is one of the main sources of financial resources to fill the budgets of different levels.

The aim of the article is to identify the changes in Ukraine's trade cooperation with the states of the Middle East and Africa in the post-war reconstruction.

Methods. A set of complementary methods of scientific identification of economic processes and phenomena is applied: system-structural, comparative and statistical analysis, as well as process, information and institutional approaches.

Results. The conditions and factors of development of each of the countries of the Middle East and North Africa lead to the formation of its own trajectory of trade ties with Ukraine. In order to determine the prospects and strategic priorities in the formation of relations with these countries, a comparative analysis of trade cooperation with each of them. The calculated indicators demonstrate the importance of the region's markets as strategic, their loss may have a negative impact on Ukraine's balance of payments, especially in martial law and further post-war reconstruction.

Conclusions. Solutions that can ensure the rapid recovery of Ukraine should combine existing support instruments, as well as the process of forming a comprehensive long-term approach to the planning and implementation of national economic interests.

Ключові слова: повоєнна відбудова, торговельне співробітництво, українська економіка, ринки країн близькосхідного та африканського регіону.

Keywords: post-war reconstruction, trade cooperation, Ukrainian economy, markets of the Middle East and Africa.

JEL Classification: E65; F10.

Конфлікт інтересів: Автор заявляє, що він не має фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не має відносин з державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору. З огляду на те, що автор працює в установі, яка є видавцем журналу, що може зумовити потенційний конфлікт або підозру в упередженості, остаточне рішення про публікацію цієї статті (включно з вибором рецензентів і редакторів) приймалося тими членами редколегії, які не пов'язані з цією установою.

Вступ. З кінця 2019 р. світова економіка зазнала негативних наслідків через *COVID-19*, що серйозно підірвало міжнародну торгівлю, змінивши моделі глобалізації. Економіка України за два останні роки також відчула значні негативні соціально-економічні наслідки. 24 лютого 2022 р. на територію України відбувся напад з боку російської федерації. Воєнне вторгнення призвело до великих людських втрат та гуманітарної кризи, загострення фінансової нестабільності, призупинення економічного зростання, прискорення інфляції, ліквідації інвестицій у сталий розвиток, переконфігурації глобального ланцюга поставок, зростання цін на харчові продукти, паливо та добрива [1]. Наразі в Україну системно надходить міжнародна фінансова та гуманітарна допомога, що спрямовано на вирішення нагальних проблем функціонування українського суспільства – передусім на забезпечення потреб силового блоку та безперебійне функціонування критичної інфраструктури.

Проблема. Головним питанням повоєнної відбудови України, що заплановано відразу після активних бойових дій, буде відновлення стабільного функціонування українських виробництв і повернення на міжнародні ринки основних вітчизняних експортерів. Збільшення результативності зовнішньоторговельної діяльності є одним з основних джерел отримання фінансових ресурсів для наповнення бюджетів різного рівня. Тож необхідно знайти шляхи швидкого виходу з системної кризи, що базуються на наявному торговельному потенціалі менш розвинутих міжнародних ринків, щоб отримати можливість відновити економічний розвиток вітчизняної промисловості та опанувати ефективні способи виходу на більш привабливі міжнародні ринки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну та методичну основу статті склали наукові праці, що присвячені дослідженню особливостей зовнішньоторговельної стратегії держави, обґрунтуванню напрямів та інструментів стимулювання торговельного співробітництва країн, а також їхнє використання як рушійних факторів стійкого розвитку партнерів. Для досягнення мети окремої уваги заслуговують наукові розробки вітчизняних учених щодо питань зовнішньоторговельного співробітництва між Україною та близько-

східним регіоном, а також виявленню наслідків від цієї співпраці [2–4]. Низка науковців досліджує проблеми та перспективи зовнішньо-економічних відносин України та країн Африки з подальшим обґрунтуванням перспектив цих відносин між країнами [5; 6].

Здебільшого науковці вивчають питання щодо дослідження системи державної підтримки експортерів у розвинених країнах та країнах, що розвиваються [7; 8]; інституційних засад підтримки експорту вітчизняних товаровиробників [9; 10], аналізу результативності економічної дипломатії як засобу здійснення зовнішньоекономічної політики держави [11; 12] тощо.

Попри вагомий внесок наявних напрацювань в обраній площині дослідження, варто зазначити появу нового впливового чинника, який необхідно враховувати під час формування зовнішньоторговельної політики держави – збройна агресія російської федерації проти України 24 лютого 2022 р. В умовах воєнного стану, який продовжено до 23 серпня 2022 р., та розпочатої повоєнної відбудови економіки нашої держави актуальним питанням є трансформація торговельного співробітництва України з країнами, співпраця з якими не потребує наявного високого рівня конкурентоспроможності українських товарів, зокрема країн Близького Сходу та Африки.

Метою статті є ідентифікація перетворень торговельних відносин України з державами близькосхідного та африканського регіонів в умовах повоєнної відбудови.

Методи. У ході дослідження використано комплекс взаємодоповнюючих методів наукової ідентифікації економічних процесів та явищ: системно-структурний, порівняльний та статистичний аналіз, процесний, інформаційний та інституційний підходи.

Результати дослідження. Ефективність зовнішньоторговельної політики визначається швидкістю досягнення маркерів стратегічних та тактичних цілей і завдань з послідовним підвищенням показників економічного розвитку. Основні макроекономічні зміни традиційно пов'язані з підвищенням конкурентоспроможності локально виробленої продукції на національному та глобальному ринках. За визначенням науковців, основним завданням уряду України щодо розвитку міжнародної торгівлі є, з одного боку, допомога експортерам вивезти якомога більше товарів, забезпечивши їхню конкурентоспроможність на зовнішньому ринку, з іншого – обмеження імпорту шляхом зниження конкурентоспроможності іноземних товарів у конкретній державі, у межах її внутрішнього ринку [13].

Глобальна економічна та фінансова лібералізація сприяє поглибленню торговельного співробітництва, налагодженню діалогу між країнами та вирішенню накопичених структурних проблем між країнами-партнерами. Україні у повоєнному економічному відновленні

необхідно продовжити реалізацію заходів щодо закріплення іміджу надійного та передбачуваного партнера. Вирішенню цього завдання сприятиме подальше налагодження діалогу та застосування інструментів торговельної дипломатії з країнами Близького Сходу та Північної Африки. Традиційно торговельні й неторговельні питання (серед яких суттєві протекціоністські бар'єри та слабка інституційна спроможність), що безпосередньо сприяють розвитку економічного співробітництва, мають значний вплив на взаємовідносини з країнами регіону.

Наявні суперечності можуть бути нейтралізовані шляхом формування комплексних підходів до трансформації зовнішньоекономічної політики, заснованої на досвіді інших країн, до того ж доцільно передусім звернути увагу на спрощення механізмів прийняття рішень урядом і залученими урядовими й неурядовими організаціями та розширення інституційних можливостей – на національному рівні, а також на удосконалення інституціонального та нормативно-правового базису як двостороннього, так і багатостороннього співробітництва – на міжнаціональному.

З країнами регіону укладено й підписано дві угоди про вільну торгівлю; Угоду про вільну торгівлю між Кабінетом Міністрів України та урядом Держави Ізраїль 11 липня 2019 р. та Угоду про вільну торгівлю між Україною та Туреччиною 3 лютого 2022 р. (угода не ратифікована парламентами країн через вторгнення росії в Україну) [14]. Ці угоди передбачають скорочення ставок ввізних мит, спрощення технічних бар'єрів, створення можливостей для розширення інвестиційної активності між країнами. Попри потенціал країн регіону з постачання енергетичних ресурсів, стратегічні контури співробітництва сприятимуть переорієнтувати економічні зв'язки та створити нові перспективні партнерства.

Щодо інституційних особливостей налагодження відносин з іншими країнами, то тут співробітництво засновано на певній договірній базі (*таблиця*).

Відповідно, вже напрацьовано суттєву договірну базу для подальшого ефективного співробітництва між Україною та країнами регіону, яке інтенсифікувалося останніми роками, з активізацією реалізації диверсифікованої зовнішньополітичної політики, зафіксованої в Експортній стратегії України у 2017 р.

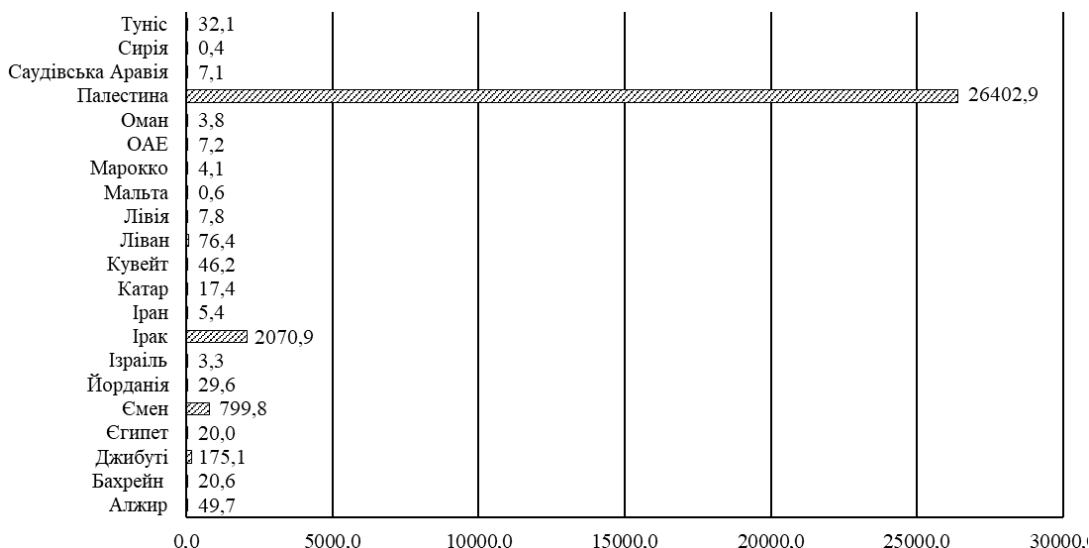
Умови та чинники розвитку кожної з країн Близького Сходу та Північної Африки сприяють формуванню власної траєкторії розвитку торговельних зв'язків з Україною. З метою визначення перспектив і стратегічних пріоритетів у формуванні відносин з зазначеними країнами необхідним є компаративний аналіз торговельної взаємодії з кожною з них.

Співробітництво між Україною та окремими країнами та організаціями регіону

Рік підписання	Країна/організація	Результати
2009	Ліга арабських держав	Меморандум про взаєморозуміння між МЗС України та Секретаріатом ЛАД; участь у засіданнях ЛАД для просування національних інтересів; зустрічі на двосторонній основі для координації спільних інтересів країн
2016	Африканський союз	Участь у роботі 36-ї сесії Виконавчої ради АС
1993	Саудівська Аравія	Підписано 14 документів: 1 конвенцію, 5 угод, 1 протокол, 6 меморандумів, 1 програму про співробітництва, серед яких: угода про уникнення подвійного оподаткування, угода про захист інвестицій та рамкову угоду щодо комерційного та науково-технічного співробітництва; налагоджено діалог на високому і найвищому рівнях, підтримується міжпарламентське співробітництво
1992	Арабська Республіка Єгипет	Підписано 31 документ переважно економічного характеру, серед яких: Угода про економічне і науково-технічне співробітництво, Угода про сприяння та взаємний захист інвестицій, тощо; налагоджено діалог на високому і найвищому рівнях, підтримується міжпарламентське співробітництво; створено Міжурядову Спільну Комісію з економічного та науково-технічного співробітництва

Джерело: складено автором за [15].

Ефективність торговельних зав'язків демонструє коефіцієнт покриття імпорту експортом $K_{e/i}$ (рис. 1).

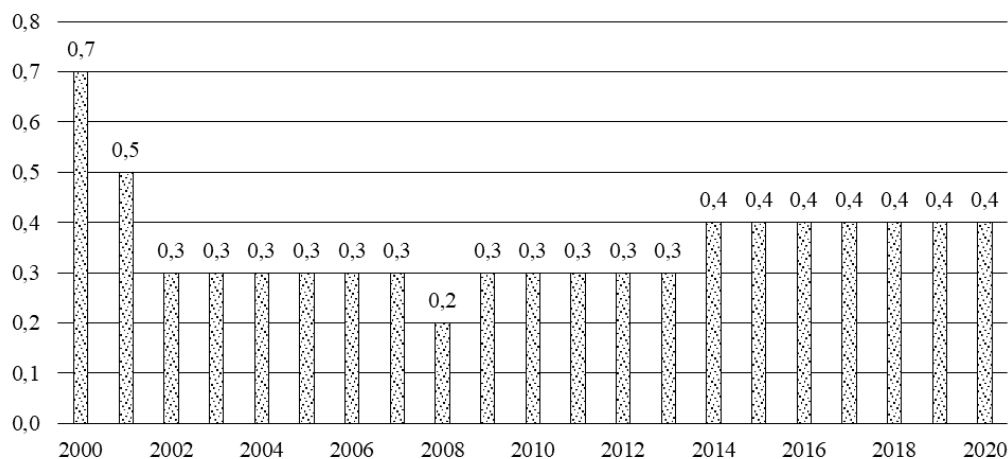
Рис. 1. Коефіцієнт покриття імпорту експортом у 2020 р.

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

За проведеними розрахунками маємо дані, що найбільший коефіцієнт мають торговельні відносини з Палестиною, Іраком та Єменом.

Значне перевищення експорту над імпортом спостерігаємо у відносинах з Джибуті, Алжиром, Кувейтом, Тунісом. Коефіцієнт, менший за 1 у 2020 р., – лише у Сирії, що свідчить про негативне сальдо торговельного балансу.

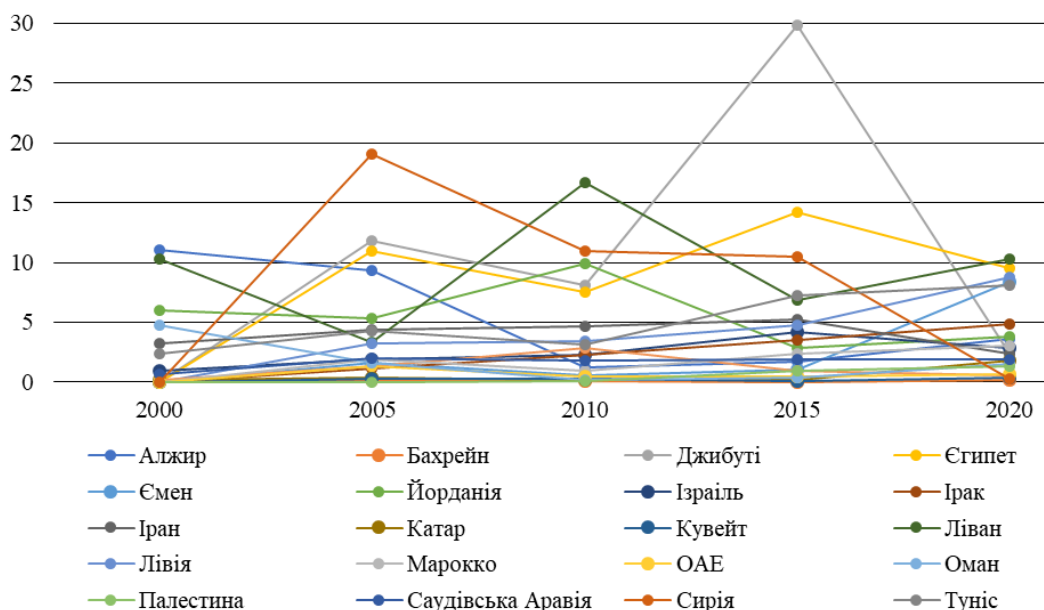
Для характеристики інтенсивності торговельних потоків між країнами у порівняно з їхніми позиціями у світовій торгівлі розраховано Індекс інтенсивності торгівлі (*Trade Intensity Index – TII*) (рис. 2).

Рис. 2. Індекс інтенсивності торгівлі України з країнами Близького Сходу та Північної Африки

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

Значення індексу інтенсивності торгівлі загалом по регіону Близького Сходу та Північної Африки менше за 1 свідчить про низьку інтенсивність товаропотоків, проте обсяги торгівлі значно різняться за країнами, тож доцільно провести аналогічні розрахунки для кожної з країн регіону (рис. 3).

Рис. 3. Індекс інтенсивності торгівлі

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

Найбільше значення індексу в 2020 р. зафіксовано для торговельних відносин з Ліваном, Єгиптом, Лівією, Тунісом. Найменша інтенсивність торгівлі – з Бахрейном, Сирією, Кувейтом.

Щодо динаміки інтенсивності торгівлі по країнах варто зазначити, що за період 2000–2020 рр. спостерігається її стабільне зростання для Катару, Марокко, Палестини, Тунісу. Суттєве зменшення інтенсивності торгівлі за цей період притаманне Алжиру, Йорданії та Сирії.

Подальший розвиток програм співробітництва може враховувати такі перспективні секторальні напрями, як-от: енергетика (атомна та відновлювані джерела енергії), будівництво (інфраструктурні проєкти), управління водними ресурсами та транспорт, а також машино- та авіабудування [16]. Акцент на високотехнологічних галузях сприятиме ефективному переорієнтуванню товарної структури зовнішньої торгівлі.

Науковці зазначають, що «попри досягнутий за останні роки рівень розвитку міжнародного економічного співробітництва між Україною та країнами Близького Сходу та Північної Африки, поглиблення їхніх взаємовідносин має певні ризики, які обумовлені як зовнішніми для країни факторами, так і внутрішніми ризиками: обумовленими процесом глобалізації економіки; залежності економіки від кон'юнктури ринків і цін на сировину й продукцію; технологічного відставання; обумовленим інфраструктурними та інституційними обмеженнями; дефіциту трудових ресурсів і негативних тенденцій у розвитку людського потенціалу» [17]. До них приєднались безпекові, фінансові, логістичні та інші ризики, що зумовлено воєнними діями в Україні.

Дослідження впливу геополітичних конфліктів на торгівлю, зростання та інновації свідчить про те, що війна зосередила дебати на економічних наслідках зміщення акценту у глобальній торговельній політиці з відкритою торговельною політикою на геополітичні міркування, що обмежують взаємозалежність [18]. Врахування неекономічних факторів у подальшій співпраці посяде чільне місце у визначенні пріоритетів двосторонніх і багатосторонніх контактів. Достатніми передумовами для реалізації оновленої зовнішньоекономічної політики стане формування прозорих торговельних правил, яке залучить державні й недержавні інституції з дотриманням комплексного підходу. Формування мережі дослідницьких центрів, винятковою компетенцією яких буде проведення досліджень та розробка ініціатив щодо удосконалення наявних торговельних практик на визначених ринках, також суттєво збільшить прогнозованість і спростить співпрацю з економічними агентами регіону.

За попередніми прогнозами ЮНКТАД, через поєднання високих цін на продовольство й паливо та посилення монетарної політики найбільше постраждають домашні господарства у країнах, що розвиваються: реальні доходи скоротяться, а економічне зростання стримуватиметься. Навіть за відсутності хаотичних змін на фінансових ринках країни, що розвиваються, стикатимуться з серйозними перешкодами на шляху зростання й розвитку [17; 19]. Розрахунки Кільського інституту міжнародної економіки свідчать про те, що імпорт пшениці найбільше

скоротиться в Єгипті (–13.3 %), Тунісі (–12.3 %) та Ефіопії (–10.8 %). Щодо інших зернових, то найбільше постраждають Туніс (–15.2 %), Єгипет (–13.4 %) та Камерун (–11.9 %) [20].

Попри негативні зовнішньоекономічні наслідки, спричинені російською агресією, створення передумов для ефективної та конкурентоспроможної економіки України є важливим завданням, враховуючи ті короткострокові та середньострокові макроекономічні ефекти, які отримують країни Близького Сходу та Північної Африки загалом через підвищення цін на нафту та нафтопродукти і відповідне збільшення платоспроможного попиту в регіональному розрізі.

Стратегічна орієнтація України на інтеграцію до Європейського Союзу матиме суттєвий вплив на формування засадничих принципів економічної політики, яка наразі потребує суттєвого перегляду та трансформації на ринково-орієнтовану. Модель торговельної політики, що зафіксував ЄС у нормативних документах, має назву «відкритої стратегічної автономії». Торговельна політика є мостом між глобальною економікою, яку необхідно використовувати для задоволення людських потреб, і цінностями ЄС (зокрема гідне зростання, що створює робочі місця; соціальний, кліматичний, екологічний та захист прав споживачів; культурне різноманіття; надання послуг загального інтересу та глобальних суспільних благ; стійкість; солідарність; власний капітал; інклюзивність; та прозорість) [21].

Відповідно, комбінація фундаментальних засад європейського підходу та реформування системи інституційної підтримки торговельної політики сформує підвалини для повоєнного економічного зростання. Доцільно в цьому контексті визначити *стратегічні пріоритети* торговельних відносин України з країнами Близького Сходу і Північної Африки:

- удосконалення договірно-правової бази двосторонніх і багатосторонніх відносин з країнами регіону для передумов щодо створення сталої мережі торговельно-економічної співпраці у пріоритетних секторах;
- формування платформи для оперативного вирішення актуальних проблем, які виникають в економічних агентів, залучених до процесу зовнішньоекономічної діяльності;
- формування системи інституційної підтримки, що забезпечить довгострокове планування присутності українських виробників на ринках Близького Сходу та Північної Африки, із належною системою фінансового та консультативного супроводження.

На думку О. Струк, головною метою формування ефективного інституційного середовища є не удосконалені інституції як такі, а позитивні економічні явища, що стануть наслідками функціонування міцних і прозорих інституцій (підвищення довіри інвесторів до країни, сприятливий інвестиційний клімат, зростання конкурентоспроможності й валового прибутку). Лише за сприятливого інституційного середовища можна ефективно реалізувати експортоорієнтовану стратегію і в підсумку досягти економічного розвитку держави [22].

Інституційна підтримка міжнародної торгівлі в Україні реалізується відповідно до національного нормативного поля органами законодавчої та виконавчої влади. Ключовими інститутами є Міністерство економіки України та Офіс з просування експорту України. Інформаційний супровід здійснюється порталом Дія Бізнес: експортний напрям. Розроблені платформи для підтримки національних експортерів в умовах воєнного часу:

Ukrainian Food Platform – пошук імпортерів та просування українських харчових продуктів на закордонних ринках;

Do Business With Ukrainians – платформа з просування українського малого та середнього бізнесу за кордоном.

Подальші кроки щодо посилення інституційної підтримки зовнішньої торгівлі мають ґрунтуватись на таких стратегічних орієнтирах торговельного співробітництва із країнами цільового регіону:

- виокремлення конкурентоспроможних товарів та послуг, які можуть мати попит на ринках країн;
- вивчення ринкових можливостей для національних підприємств, зокрема малих і середніх;
- налагодження логістичних ланцюгів із врахуванням наявних транспортних обмежень;
- дотримання норм міжнародного й національного права у супроводженні зовнішньоекономічної діяльності;
- формування стратегічних партнерських відносин з провідними економічними агентами в кожній країні.

Напрямами удосконалення експортної діяльності на національному рівні є: спрощення документального супроводження; оптимізація митних процесів і подальше впровадження економічних операторів; удосконалення автоматизації процесів та обміну інформацією з внутрішніми та зовнішніми агентами; скорочення кількості додаткових зборів.

Отже, зміцнення економічного потенціалу та трансформація економічної політики сприятиме формуванню сталих стратегічних засад експортоорієнтованої економічної політики. Подальше ефективне торговельне співробітництво з країнами Близького Сходу та Північної Африки, попри наявні об'єктивні обмеження, має значний запас можливостей у середньостроковій і довгостроковій перспективах.

Висновки. Структурна трансформація глобальної економіки, підсилена переходом на новий технологічний рівень розвитку, відмовою від викопних видів енергетичних ресурсів, наслідками пандемії та підвищенням уваги до спроможності систем охорони здоров'я та геополітичними зсувами, зумовленими також й воєнною агресією російської федерації в Україні, вимагає кардинального оновлення стратегічного бачення економічного розвитку на національному рівні.

Диверсифікація зовнішньоекономічних напрямів має знайти відповідне відображення в інституційному супроводженні торговельного співробітництва України з іншими країнами, зокрема й країнами Близького Сходу та Північної Африки. Попри поточні складнощі, що виникають у вітчизняних експортерів, розраховані показники, серед яких покриття експорту імпортом та індекс інтенсивності торгівлі, демонструють стратегічну важливість ринків регіону, втрата яких може мати негативно відбитися на платіжному балансі України, що особливо боляче в умовах воєнного стану та подальшої повоєнної відбудови.

Крім того, посилаючись на отримані результати дослідження, виникає можливість проаналізувати фактори, що впливають на стійкість торговельних зв'язків, та спрогнозувати ймовірності системних і несистемних збоїв. Інші фактори, зокрема національна культура, географія та навіть регіональні відмінності, можуть вплинути на результативність торговельного співробітництва у близькосхідному й африканському регіонах.

Війна в Україні торкнулася життя кожного українця. Загибель людей, зміни у взаємовідносинах та економічній діяльності залишаються з нами на покоління. Тож, рішення, які можуть забезпечити швидке відновлення України, мають поєднувати наявні інструменти підтримки, а також процес формування комплексного довгострокового підходу до планування й реалізації національних економічних інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ДЖЕРЕЛ

1. Чалюк Ю. (2022). Глобальні соціально-економічні наслідки російсько-української війни. *Економіка та суспільство*, (37). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-54>.
2. Небаба Н. О., Колпіна А. Г. Особливості лібералізації торгово-економічного співробітництва між Україною та країнами близького сходу. *Економіка та держава*. 2020. № 4. С. 210-214. <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.4.210>.
3. Богородицька, Г. Є., Гриценко, А. В., Войтов, С. Г. (2020). Зовнішньоекономічні відносини України та країн Близького Сходу. *Економічний простір*. (156), 26-31.
4. Дугінець Г., Павлишина К. Перспективи торговельно-економічної співпраці України з державами Близького Сходу. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. № 6 (33). 2021. С.14-21. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/33_2021/5.pdf.
5. Богородицька Г. Є., Петренко І. В., Орлік М. А. Проблеми та перспективи зовнішньоекономічних відносин України та країн Африки (на прикладі Єгипту). *Економічний простір*, 2021. (176), 9-14. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/176-1>.
6. Niprialidi O. (2021). Регіон Великого Близького Сходу і Північної Африки у сучасній системі міжнародної безпеки. *Економічний аналіз*, 31(3), 33-42.
7. Kamyanetska, O. (2016) The system of state support for exporters in developed countries. *Eastern Europe: economics, business and management*. №2. P. 37-41.
8. Дугінець Г., Чернишев О. Інституційна підтримка українського експорту. *ВІСНИК КНТЕУ*. 2020. № 4 (110). С. 5-15. [http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020\(132\)02](http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020(132)02).
9. Банчук-Петросова, О. В. (2022). Концепції державного регулювання економічних процесів зовнішньоекономічної діяльності. *Публічне урядування*, 29(1), 17-21.
10. Mazaraki, A., Melnichenko, S., Duginets, G. (2018). Ukrainian economy growth imperatives. Prague: Coretex CZ SE.
11. Бохан, А. (2022). Експортний акцент у торговельному представництві. *Наукові перспективи*, 3 (21).

12. Sharov, O. (2019) *Economic Diplomacy: basics, problems and prospects: a monograph*. Kyiv: National Institute for Strategic Studies. 230 p.
13. Melykh, O. (2020). Протекціонізм у ЄС: вплив на ринкові відносини з країнами-партнерами. *Економічний аналіз*, 30(1-2), 91-99.
14. Текст Угоди про вільну торгівлю між Україною і Туреччиною. URL: https://export.gov.ua/news/3679-tekst_ugodi_pro_vilnu_torgivliu_mizh_ukrainoiu_i_turechchinoiu.
15. Ліга арабських держав. Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/liga-arabskih-derzhav>.
16. Новицька, Н. (2020) Пріоритетні вектори співробітництва України та Саудівської Аравії. Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції «Стратегічне позиціонування України в сучасному міжнародному просторі», 15 жовтня 2020 р. с. 32-33.
17. The impact of the trade and development of the war in Ukraine. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/osginf2022d1_en.pdf.
18. Five statistics that show the impact of the Ukraine crisis on global trade. URL: <https://www.export.org.uk/news/601577/Five-statistics-that-show-the-impact-of-the-Ukraine-crisis-on-global-trade.htm>.
19. Nezhyva M., Mysiuk V. War in Ukraine: challenges for the global economy. *Zovnishnja torgivlja: ekonomika, finansy, pravo*. 2022. № 2. S. 16-25. Serija. *Ekonomichni nauky*. [https://doi.org/10.31617/3.2022\(121\)02](https://doi.org/10.31617/3.2022(121)02).
20. Ukraine war threatens Africa's food security. URL: <https://www.ifw-kiel.de/publications/media-information/2022/ukraine-war-threatens-africas-food-security>.
21. Strategic plan 2020-2024. Directorate General for Trade. European Commission. URL: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2020/november/tradoc_159104.pdf
22. Струк О. І. Експортоорієнтовані стратегії економічного розвитку у світовій економіці: дис. ... канд. екон. наук. Львів, 2016. 205 с.

REFERENCES

1. Chaljuk, Ju. (2022). Global'ni social'no-ekonomichni naslidky rosijs'ko-ukrai'ns'koi' vijny [Global socio-economic consequences of the Russian-Ukrainian war. *Ekonomika ta suspil'stvo – Economy and society*, 37. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-54> [in Ukrainian].
2. Nebaba, N. O., & Kolpina A. G. (2020). Osoblyvosti liberalizacii' torgovo-ekonomichnogo spivrobitnytstva mizh ukrai'noju ta krai'namy blyz'kogo shodu [Features of liberalization of trade and economic cooperation between Ukraine and the Middle East]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, 4, 210-214. <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.4.210> [in Ukrainian].
3. Bogorodyc'ka, G. Je., Grycenko, A. V., & Vojtov, S. G. (2020). Zovnishn'o-ekonomichni vidnosyny Ukrai'ny ta krai'n Blyz'kogo Shodu [Foreign economic relations between Ukraine and the Middle East]. *Ekonomichnyj prostir – Economic space*, 156, 26-31 [in Ukrainian].
4. Duginec', G., & Pavlyshyna, K. (2021). Perspektyvy torgovel'no-ekonomichnoi' spivpraci Ukrai'ny z derzhavamy Blyz'kogo Shodu [Prospects for trade and economic cooperation between Ukraine and the states of the Middle East]. *Shidna Jevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnja – Eastern Europe: Economy, Business and Management*, 6 (33), 14-21. http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/33_2021/5.pdf [in Ukrainian].
5. Bogorodyc'ka, G. Je., Petrenko, I. V., & Orlik, M. A. (2021). Problemy ta perspektyvy zovnishn'oekonomichnyh vidnosyn Ukrai'ny ta krai'n Afryky (na prykladi Jegyptu) [Problems and prospects of foreign economic relations between Ukraine and the states of Africa (on the example of Egypt).] *Ekonomichnyj prostir – Economic space*, 176, 9-14. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/176-1> [in Ukrainian].
6. Nipialidi, O. (2021). Region Velykogo Blyz'kogo Shodu i Pivnichnoi' Afryky u suchasnij systemi mizhnarodnoi' bezpeky [The region of the Greater Middle East

- and North Africa in the modern system of international security]. *Ekonomichnyj analiz – Economic analysis*, 31(3), 33-42 [in Ukrainian].
7. Kamyanetska, O. (2016) The system of state support for exporters in developed countries. *Eastern Europe: economics, business and management*, 2, 37-41 [in English].
  8. Duginec', G., & Chernyshev, O. (2020). Instytucijna pidtrymka ukrai'nskogo eksportu [Institutional support for Ukrainian exports]. *VISNYK KNTEU – KNUTE HERALD*, 4 (110), 5-15. [http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020\(132\)02](http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020(132)02) [in Ukrainian].
  9. Banchuk-Petrosova, O. V. (2022). Koncepicii' derzhavnogo reguljuvannja ekonomichnyh procesiv zovnishn'oekonomichnoi' dijal'nosti [Concepts of state regulation of economic processes of foreign economic activity]. *Publichne urjaduvannja – Public governance*, 29(1), 17-21 [in Ukrainian].
  10. Mazaraki, A., Melnichenko, S., & Duginets, G. (2018). Ukrainian economy growth imperatives. Prague: Coretex CZ SE [in English].
  11. Bohan, A. (2022). Eksportnyj akcent u torgovel'nomu predstavnytvi [Export emphasis in trade representation]. *Naukovi perspektivy – Scientific perspectives*, 3(21) [in Ukrainian].
  12. Sharov, O. (2019) Economic Diplomacy: basics, problems and prospects: a monograph. Kyiv: National Institute for Strategic Studies. [in English].
  13. Melykh, O. (2020). Protekcionizm u JeS: vplyv na rynkovi vidnosyny z krai'namy-partneramy [Protectionism in the EU: the impact on market relations with partner countries]. *Ekonomichnyj analiz – Economic analysis*, 30(1-2), 91-99 [in Ukrainian].
  14. *Tekst Ugody pro vil'nu torgivlju mizh Ukrai'noju i Turechchynuju [Text of the Free Trade Agreement between Ukraine and Turkey]*. https://export.gov.ua/news/3679-tekst_ugodi_pro_vilnu_torgivliu_mizh_ukrainoiu_i_turechchinoiu [in Ukrainian].
  15. *Liga arabs'kyh derzhav. Ministerstvo zakordonnyh sprav Ukrai'ny [League of Arab States. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine]*. <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/liga-arabskih-derzhav> [in Ukrainian].
  16. Novyc'ka, N. (2020). Priorityetni vektory spivrobotnytstva Ukrai'ny ta Saudivs'koi' Aravii'. Materialy mizhnarodnoi' naukovo-teoretychnoi' konferencii' «Strategichne pozycionuvannja Ukrai'ny v suchasnomu mizhnarodnomu prostori» [Priority vectors of cooperation between Ukraine and Saudi Arabia. Proceedings of the international scientific-theoretical conference «Strategic positioning of Ukraine in the modern international space»] 15 жовтня 2020 р. С. 32-33 [in Ukrainian].
  17. The impact of the trade and development of the war in Ukraine. https://unctad.org/system/files/official-document/osginf2022d1_en.pdf [in English].
  18. Five statistics that show the impact of the Ukraine crisis on global trade. <https://www.export.org.uk/news/601577/Five-statistics-that-show-the-impact-of-the-Ukraine-crisis-on-global-trade.htm> [in English].
  19. Nezhyva, M., & Mysiuk, V. (2022). War in Ukraine: challenges for the global economy. *Zovnishnja torgivlja: ekonomika, finansy, pravo*, 2, 16-25. Serija. Ekonomichni nauky. [https://doi.org/10.31617/3.2022\(121\)02](https://doi.org/10.31617/3.2022(121)02) [in English].
  20. *Ukraine war threatens Africa's food security*. URL: <https://www.ifw-kiel.de/publications/media-information/2022/ukraine-war-threatens-africas-food-security> [in English].
  21. *Strategic plan 2020-2024. Directorate General for Trade. European Commission* https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2020/november/tradoc_159104.pdf [in English].
  22. Struk, O. I. (2016). Eksportoorientovani strategii' ekonomichnogo rozvytku u svitovij ekonomici: . dys. ... kand. ekon. nauk. [Export - oriented strategies of economic development in the world economy: dis. ... Cand. of Econ. Sciences]. L'viv, [in English].

Надійшла до редакції 07.06.2022.

Прийнято до друку 09.06.2022.

Публікація онлайн 24.06.2022.